

Gildismat og sýn starfsfólks leikskóla á fullgildi í fjölbreyttum barnahópi

Jóhanna Einarsdóttir og Eyrún María Rúnarsdóttir

► Abstract   ► Um höfunda   ► About the authors   ► Heimildir

Tengsl sem leikskólabörn mynda við önnur börn og kennara sína eru lykilatriði í námi þeirra og vellíðan. Myndist góð tengsl skapast sú tilfinning að tilheyra í leikskólasamfélaginu. Hugtakið fullgildi vísar til þátttöku, félagslegra tengsla og þeirrar tilfinningar að tilheyra. Rannsóknir sýna að börn af erlendum uppruna geta orðið utanveltu í jafningjahópi og að stuðningur starfsfólks getur skipt sköpum við að stuðla að fullgildi barna með erlendan bakgrunn. Markmið rannsóknarinnar sem hér er kynnt var að varpa ljósi á sýn og gildismat starfsfólks leikskóla á fullgildi í leikskólastarfi og valdastöðu barna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn í jafningjahópi. Jafnframt var skoðað hvort sýn starfsfólks var ólík eftir menntun þess og starfsreynslu. Gagna var aflað með rafrænum spurningalista sem starfsmenn 143 leikskóla af öllu landinu svöruðu. Um helmingur svarenda var leikskólakennarar og/eða með BA-gráðu, fjórðungur hafði lokið meistarágráðu eða diplómanámi að loknu BA-námi og fjórðungur hafði framhaldsskólapróf eða aðra menntun. Starfsfólkið stefndi almennt að því að öll börn væru fullgildir þátttakendur í barnahópi, að þau væru viðurkennd „eins og þau eru“ og það kaus að hafa foreldra með í ráðum um starfið. Greina mátti meiri trú á hæfni barna til að taka þátt í og stuðla að fullgildi meðal þeirra sem höfðu leikskólakennaramenntun og/eða meistarágráðu og hinir síðarnefndu lögðu jafnframt meiri áherslu á samskipti og leik barna sem leið til fullgildis. Starfsfólkið varð helst vart við að tungumál gæti leitt til útilokunar sumra barna í jafningjahópi og hafði áhyggjur af stöðu barna með annan tungumála- og menningarbakgrunn. Vilji var til að stuðla að fullgildri þátttöku þessa hóps með auknum skilningi og umræðu um fjölbreytileika ásamt áherslu á vinatengsl.

Efnisorð: Fullgildi, gildismat starfsfólks leikskóla, börn með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn, starfshættir leikskóla

Inngangur

Í gæðaviðmiðum Evrópuráðsins um leikskólamenntun er hlutverk leikskóla í mótun samfélagsins undirstrikað. Kveðið er skýrt á um að í fjölbreytilegu samfélagi leikskólans sé stuðlað að samstöðu, umburðarlyndi og jafnræði ásamt að réttindi barna séu sett í öndvegi (Evrópuráðið, 2019). Þessar áherslur eru samhljóða þeirri stefnu sem birtist í *Aðalnámskrá leikskóla 2011* þar sem lýðræði, þátttaka, jafnrétti, samskipti og raddir barna eru lykilhugtök (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012). Kennarar gegna meginhlutverki í öllu skólastarfi og þeirra er valdið þegar kemur að því að túlka og útfæra námskrána. Gildi og gildismat starfsfólks leikskóla og sú sýn sem það hefur á börn getur haft úrslitabýðingu fyrir vellíðan og nám barna.

Alþjóðavæðing, aukin fjölbreytni og flutningur fólks milli landa hefur móttandi áhrif á störf kennara. Íslenskt samfélag hefur þróast og breyst á tiltölulega skömmum tíma, frá því að vera fremur einsleitt yfir í fjölmenningslegu samfélag. Leikskólinn er oft fyrsti viðkomustaður fjölskyldna sem flytjast til landsins og með hverju árinu sem líður fjölga börnum í leikskólum landsins með fjölbreyttan menningar- og tungumálabakgrunn. Árið 2019 voru leikskólabörn með annað móðurmál en íslensku alls 2713 (14%) en til samanburðar voru þau 1614 (9%) árið 2009 (Hagstofa Íslands, 2020a). Á skömmum tíma eru leikskólar því orðnir fjölmenningslegur vettvangur og starfsfólk leikskóla hefur þurft að laga starfið að fjölbreyttari barnahópi en áður. Í niðurstöðum TALIS-rannsóknarinnar kemur fram að íslenskir leikskólustjórar telja að starfsfólkið í leikskólum þeirra áliti það mikilvægt að börn geri sér grein fyrir að fólk frá öðrum löndum hafi önnur gildi en þau. Einnig kemur fram að þeir telji mikilvægt að börn læri sem fyrst að bera virðingu fyrir annarri menningu (OECD, 2019).

Erlendar rannsóknir sýna að vellíðan barna í skóla hefur áhrif á námsárangur þeirra. Tengsl nemenda við önnur börn og við kennara sína eru þar mikilvægir áhrifaþættir (Cerna, Andersson, Bannon og Borgonovi, 2019). Í þessari rannsókn er stuðst við hugtakið fullgildi sem er þýðing á enska orðinu belonging. Það vísar til þátttöku og félagslegra tengsla og þeirrar tilfinningar að tilheyra hópi barna í leikskóla. Með auknum fjölbreytileika í leikskólum landsins verður æ mikilvægara að auka þekkingu á hvernig unnið er með fullgildi barna í leikskólum. Hugtakið er í þessari rannsókn notað til að varpa ljósi á gildismat og hlutverk starfsfólks leikskóla og sýn þess á valdastöðu barna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn. Tilgangurinn er jafnframt að auka skilning á hvernig sú sýn endurspeglast í markmiðum þeirra, starfsháttum og aðferðum sem miða að fullgildri þátttöku allra barna.

Fræðilegur bakgrunnur

Fullgildi er margslungið hugtak og hefur verið notað í ólíkum fræðigreinum á mismunandi hátt. Litið hefur verið á fullgildi sem þátt í þörf fólks til að finnast það eiga heima, vera viðurkennt í hópi og þátttakendur í samfélagi (Stratigos, Bradley og Sumison, 2014). Einnig hefur fullgildi verið talið til grundvallarþarfa mannsins, sem frá unga aldri skapar tilfinningaleg tengsl við annað fólk, menningu, staði og hluti (Over, 2016).

Yuval-Davis (2006) hefur greint á milli annars vegar tilfinningalegs fullgildis (e. sense of belonging) og hins vegar pólitísku fullgildis (e. politics of belonging). Tilfinningalegt fullgildi vísar til tilfinningalegra tengsla við hópa, fólk eða staði þar sem einstaklingnum finnst hann eiga heima, vera öruggur og tilheyra. Auk persónulegra tengsla felur tilfinningalegt fullgildi í sér félagslega vídd, þ.e. að fólki finnst það ekki eiga heima eða tilheyra ef því er hafnað af þeim sem eru þar fyrir (Antonsich, 2010). Yuval-Davis lítur svo á að fullgildi snúist ekki aðeins um félagslega staðsetningu og tilfinningaleg tengsl heldur einnig það hvernig þessir þættir eru metnir, þ.e. þau gildi og það gildismat sem fólk hefur. Samkvæmt Yuval-Davis felur pólitískt fullgildi í sér eignarhald og valdatengsl sem hafa áhrif á samskipti milli einstaklinga, hópa og umhverfis. Í huga Yuval-Davis snýst pólitískt fullgildi um þýðingu þess að vera þátttakandi og viðurkenndur í samfélagi og um þau landamæri sem aðgreina fólk og greina að „okkur“ og „þau“ (Antonsich, 2010; Yuval-Davis, 2006, 2011). May (2013) hefur einnig sýnt fram á að ekki er hægt að líta fram hjá félags- og menningarlegu samhengi þegar rætt er um fullgildi. Hún leggur áherslu á tengsl fullgildis einstaklinga við samfélagið og samfélagslegar breytingar.

Litið hefur verið á leikskóla sem mikilvægan félags- og menningarlegan vettvang fyrir börn til að upplifa fullgildi (Dahlberg og Moss, 2005) og fullgildi sem mikilvægan þátt í nútímaleikskólamenntun, eins og endurspeglast m.a. í þeim leikskólanámskrám sem helst er litið til, t.d. Te Whariki-námskránni á Nýja-Sjálandi (Ministry of Education New Zealand, 2017). Að undanfögnu hafa fræðimenn rýnt með gagnrýnum hætti í hugtakið fullgildi og þýðingu þess fyrir menntun ungra barna. Stratigos, Bradley og Sumison (2014) hafa bent á að fullgildi geti einnig falið í sér aðskilnað og skapað landamæri sem stýri hegðun þeirra sem eru fyrir innan og haldi um leið öðrum fyrir utan. Vakin hefur verið

athygli á að fullgildi sumra barna geti haft í för með sér útilokun annarra og komið verst niður á börnum sem eru á einhvern hátt í viðkvæmri stöðu, t.d. þeim börnum sem hafa annan tungumála- og menningarbakgrunn en meirihluti félaga þeirra (Kernan, 2010). Þetta á til dæmis við þegar góð tengsl hafa myndast milli barna sem hafa sterka stöðu í jafningjahópi og hafa hvorki þörf fyrir né sjá hag í að hleypa fleirum að. Press og samstarfsfólk fjalla um fullgildi í leikskólastarfi. Þau líta svo á að fullgildi vísi til samskipta og gagnkvæmra tengsla við fólk, staði og hluti. Jafnframt færa þau rök fyrir því að fullgildi sé markmið sem ekki sé hægt að ná eingöngu innan leikskólans, heldur sé það háð félagslegu samhengi og tengist hlutverki leikskólans í samfélaginu (Press, Woodrow, Logan og Mitchell, 2018).

Rannsóknir í íslenskum og erlendum leikskólum sýna að börn með erlendan bakgrunn eiga á hættu að vera jaðarsett og útilokuð í leikskólanum (Eyrún María Rúnarsdóttir og Svava Rán Valgeirsdóttir, 2019; Jóhanna Einarsdóttir og Sara M. Ólafsdóttir, 2020a, 2020b; Sadownik, 2018). Niðurstöður rannsóknar Sadownik (2018) með börnum pólskra innflytjenda í Noregi sýna að það reyndist þeim erfitt að hefja nám í norskum leikskólum af því þau höfðu ekki þá kunnáttu og hæfni sem til var ætlast (t.d. tungumálið). Þess vegna áttu þau í erfiðleikum með að taka þátt í leik með öðrum börnum og það hafði í för með sér að þau upplifðu sig utanveltu. Íslensk rannsókn leiddi í ljós að leikur og góð tengsl við önnur börn voru mikilvægir þættir fullgildis fyrir öll börn. Hins vegar kom í ljós að þau börn sem voru með erlendan bakgrunn léku sér frekar við börn sem einnig voru með erlendan bakgrunn og börn með íslenskan bakgrunn léku sér frekar við börn með innlendan bakgrunn. Niðurstöðurnar benda til töluverðs aðstöðumunar milli barna af erlendum uppruna og innfæddu barnanna. Börnin sem voru með erlendan bakgrunn höfðu minna val um leikfélaga og þátttöku í leik og þau voru frekar útilokuð af hinum börnunum (Jóhanna Einarsdóttir og Sara M. Ólafsdóttir, 2020b).

Kennarar gegna lykilhlutverki í að skapa skilyrði fyrir fullgildi í leikskólum. Hvernig lítið er á og unnið er með fullgildi í leikskólastarfi veltur að verulegu leyti á gildum og gildismati starfsfólksins. Einnig veltur það á þeim gildum sem liggja að baki stefnumótun í menntakerfinu og endurspeglast m.a. annars í stefnu um menntun án aðgreiningar, fjölmenningsstefnu einstakra sveitarfélaga og aðalnámskrá leikskóla. Niðurstöður rannsóknar á fullgildi í finnskum leikskólum leiddu í ljós að þó að opinber stefnumótun mótaði leikskólastarfið, þá væri valdið að miklu leyti í höndum fagfólksins í leikskólanum. Aðalnámskrá veitir kennurum vald til að skipuleggja leikskólastarfið, hrinda því í framkvæmd og meta það. Það eru líka kennararnir sem gefa foreldrum leyfi til að taka þátt. Vald er einnig í höndum barnanna, sem oft streitast á móti og reyna að komast hjá því að fylgja reglum hinna fullorðnu. Sum börn hafa háa stöðu meðal barnanna og virðast hafa vald til að velja (e. involve) og til að útiloka. Niðurstöðurnar sýna spennu á milli samfellu og breytinga, einsleitni og fjölbreytileika, valds og áhrifa, minnihluta og meirihluta, og hún hefur áhrif á fullgildi barna í leikskólanum (Puroila, Juutinen, Viljamaa, Kyrönlampi og Takala, 2021).

Purdue og félagar (2009) benda á að í fjölmenningslegum samfélögum sé ætlast til þess að kennarar beri virðingu fyrir börnum og fjölskyldum með ólíkan bakgrunn og ólík gildi. Þau benda á að það geti verið áskorun fyrir kennara að líta með gagnrýnum huga á eigin gildi og starfshætti sem tengjast fjölbreytni og ígrunda hvort þeir sjálfir eru hluti af vandamálinu eða hluti af lausninni. Þó að margar rannsóknir meðal kennara bendi til jákvæðra viðhorfa gagnvart fjölmenningu og fullgildri þátttöku hefur verið bent á að það sé oft meira í orði en á borði. Kennarar viti þannig til hvers er ætlast af þeim en þegar kemur að starfsháttum þeirra sjálfra geti raunin verið önnur (Phillips, 2010; Puroila, Emilson, Pálmadóttir, Piskur og Tofteland, í prentun). Niðurstöður rannsóknar á fullgildi meðal íslenskra leikskólakennara sýna töluverðan mun á orðum og athöfnum. Aðspurðir lögðu kennararnir áherslu á mikilvægi þess að öllum börnunum fyndist þau tilheyra barnahópnum og sögðust leitast við að efla vináttutengsl og þátttöku ólíkra barna í leikskólanum. Þessar hugmyndir virtust þó ekki endurspeglast nema að litlu leyti í starfsháttum þeirra, þar sem börnin voru mjög sjálfbjarga í daglegum athöfnum og starfsfólkið skipti sér lítið af þeim (Jóhanna Einarsdóttir og Sara M. Ólafsdóttir, 2020b).

Rannsókn á fullgildi barna í finnskum leikskólum sýndi að fullgildi tengdist gildum og gildismati starfsfólksins. Í ljós kom spenna á milli fullgildis barna og útilokunar, á milli stöðugleika og óstöðugleika, sem og milli áherslu á einstaklinginn annars vegar og hópinn hins vegar. Niðurstöðurnar sýndu að fullgildi fól í sér hvoru tveggja félagslega þátttöku og þá tilfinningu að tilheyra hópi, en einnig félagslega og tilfinningalega útilokun sem þróaðist í daglegum samskiptum. Í ljós kom að útilokun barna átti sér í auknum mæli stað þegar starfsfólkið var ekki nærri (Juutinen, 2018; Juutinen, Puroila og Johansson, 2018).

Niðurstöður rannsóknar á fullgildi meðal kennara ungra barna í fimm löndum, m.a. á Íslandi, sýna að fullgildi felur í þeirra huga í sér flokkun, tilfinningar og gildismat. Með flokkun er átt við flokkun fólks í ákveðna hópa. Til dæmis litu kennararnir svo á að börn með erlendan bakgrunn væru í sérstökum hópi því þau væru frábrugðin öðrum. Í hugum þeirra tengdust tilfinningar einnig fullgildi. Þannig var fullgildi barna tengt nálægð, samveru og þátttöku. Félagsleg tengsl og félagsleg virkni voru talin eftirsóknarverðari en einvera og ómannblendni. Gildi og gildismat kennaranna réð einnig miklu um hvernig þeir litu á fullgildi. Lýðræðisleg gildi sem snerta fjölbreytileika, þátttöku allra barna og jafnrétti voru talin eftirsóknarverð (Puroila o.fl., í prentun). Tillett og Wong (2018) komust einnig að því að skilningur leikskólakennara á fullgildi var oftast tengdur tilfinningum, þ.e. góðum tengslum, stuðningi og öryggi. Kennurunum í rannsókn þeirra fannst félagslegt fullgildi einnig mikilvægt og töluðu um mikilvægi þess að börnum myndist þau falla inn í og vera hluti af hópnum. Höfundar benda á að fullgildi og útilokun endurspegli pólitíska sýn og að skilningur leikskólakennara á fullgildi móti starf þeirra með börnunum.

Rannsóknir sýna að stuðningur starfsfólks getur skipt sköpum þegar kemur að því að skapa aðstæður fyrir fullgildi barna með erlendan bakgrunn (Arvola, Lastikka og Reunamo, 2017; Juutinen, 2018; Kultti, Pramling og Pramling Samuelsson, 2017). Leikskólakennarar hafa því mikilvægu hlutverki að gegna í að styðja vináttu ólíkra barna og aðstoða þau við að þróa vináttutengsl. Með því að skapa aðstæður í leik þar sem styrkleikar barna með ólíkan bakgrunn geta notið sín og sameiginleg reynsla skapast geta kennarar stuðlað að fullgildi. Sé þessi stuðningur ekki fyrir hendi eykst hættan á að börn með erlendan bakgrunn verði frekar útilokud (Wang, Palonen, Hurme og Kinos, 2019; Zachrisen, 2018). Kalkman og Clark (2017) skoðuðu hlutverk leikskólakennara í leik barna og sáu að börn með erlendan bakgrunn höfðu ekki þá menningarbundnu þekkingu sem þurfti til að taka þátt í leik með félögum sínum. Hlutverkaleikurinn var eins konar menningarhandrit (e. cultural script) sem börnin notuðu til að kanna og láta reyna á menningarlandamærin í barnahópnum. Því var hlutverk starfsfólksins í að skapa félagslegt rými og tækifæri afar mikilvægt. Nutbrown og Clough (2009) hafa vakið athygli á að ef kennarar hafa skilning á sjónarmiðum barna um fjölbreytni geta þeir notað kennsluáferðir sem draga úr staðalímyndum og fordómum. Rannsókn þeirra sýndi að fullgildi í leikskólum veltur á starfsfólki sem sér til þess að börn séu sátta við sjálf sig, hafi jákvætt viðhorf til fjölbreytileika í barnahópnum og séu örugg með stöðu sína í leikskólasamfélaginu.

Markmið og rannsóknarspurningar

Leikskólakennarar og leiðbeinendur í leikskólum gegna lykilhlutverki í að stuðla að og styðja börn til fullgildis og þær leiðir sem starfsfólk fer tengjast gildum þess og gildismati. Markmið rannsóknarinnar sem hér er kynnt var að varpa ljósi á sýn og gildismat starfsfólks leikskóla á fullgilda þátttöku allra barna í leikskólastarfi og valdastöðu barna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn í jafningjahópi. Jafnframt var skoðað hvort sýn starfsfólks var ólík eftir menntun þess og starfsreynslu. Tilgangurinn er að auka skilning á hvernig sú sýn endurspeglast í markmiðum þeirra, starfsháttum og aðferðum sem miða að fullgildri þátttöku allra barna.

Rannsóknarspurningar eru eftirfarandi:

1. Hver er sýn þátttakenda á markmið, starfshætti og aðferðir sem miða að fullgildri þátttöku allra barna?
2. Hver er sýn þátttakenda á valdastöðu barna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn í jafningjahópi?
3. Hvernig sjá þátttakendur sitt hlutverk í að styðja börn og fjölskyldur til fullgildrar þátttöku í leikskólanum?
4. Er munur á sýn og gildismati þátttakenda eftir menntun og starfsreynslu?

Aðferð

Rannsóknin er samstarfsverkefni rannsakenda í Finnlandi, á Íslandi, í Noregi, Svíþjóð og Hollandi. Hún er hluti yfirgripsmikils Nordforsk-rannsóknarverkefnis sem ber heitið „Politics of belonging: Promoting children's inclusion in educational settings across borders“. Markmið með heildarverkefninu var að auka þekkingu á fullgildi barna í mismunandi menntastofnunum og það beindist að tækifærum og takmörkunum barna til þátttöku í jafningjahópi, einkum barna með fjölbreyttan félagslegan og/eða menningarlegan bakgrunn. Beitt var eigindlegri og megindegri aðferð við gagnasöfnun en þær niðurstöður sem kynntar eru hér byggjast á megindegum hluta verkefnisins. Sá hluti fólst í hönnun staðlaðs spurningalista sem alþjóðlega teymið vann að á grunni fræðilegra kenninga um fullgildi (Yuval-Davis, 2006). Spurningalistinn var forprófaður og lagfærður í samræmi við ábendingar sem fram komu. Hér er fjallað um svör íslensks leikskólafólks.

Þátttakendur

Upplýsingar um rannsóknina og slóð á spurningalista á netinu voru sendar á netföng leikskólastjóra eða yfirmanna leikskólamála sveitarfélaga á landinu öllu og voru þeir beðnir að áframsenda til starfsfólks leikskólanna. Sömu hentugleikaaðferð var beitt í öllum aðildarlöndum rannsóknarinnar í því skyni að ná til sem flestra og fá nægilegan fjölda svara þannig að innsýn fengist í nýtt viðfangsefni. Svarhlutfall netkannana er oft lágt og hefur farið lakkandi síðustu ár. Meðal ástæðna þess er aukinn fjöldi kannana sem dregur úr áhuga á að svara, tölvupóstur kemst ekki til skila, viðtakendur sjá ekki ávinning af að taka þátt eða treysta því ekki að öryggis sé gætt við vörslu upplýsinga (Evans og Mathur, 2018). Í þessari könnun bárust svör frá 143 starfsmönnum. Þar á meðal voru 36 (25%) leikskólakennarar, 25 (18%) höfðu lokið framhaldsnámi, svo sem meistaraþátt, 35 (25%) voru með BA-þátt, 10 (7%) höfðu lokið diplómanámi eftir BA-þátt og 11 (8%) höfðu lokið framhaldsskóla. Þátttakendur endurspegluðu starfsmannahóp leikskóla að því leyti að þeir höfðu fjölbreyttan menntunarbakgrunn en herra hlutfall þátttakenda í könnuninni hafði háskólamenntun sé miðað við tölur um starfsfólk leikskóla frá Hagstofu Íslands (2020b) og lægra hlutfall framhaldsskólamenntun. Þetta ber að hafa í huga við túlkun niðurstaðna. Alls merktu 26 (17%) við möguleikann annað eða svöruðu ekki spurningunni. Spurningu um starfsaldur svöruðu 142 og höfðu 33 (23%) starfað í fimm ár eða skemur í leikskólanum, 13 (9%) höfðu starfað í 6–10 ár, 19 (13%) í 11–15 ár, 19 (13%) í 16–20 ár og 58 (41%) höfðu starfað í leikskóla lengur en 20 ár.

Mælitæki

Til að svara fyrstu rannsóknarspurningu var unnið úr fimm spurningum spurningalistans sem lutu að mati leikskólakennara og leiðbeinenda á mikilvægi ákveðinna markmiða, aðferða eða hugmynda um menntun þegar unnið væri að fullgildi í leikskólanum. Í öllum fimm spurningunum voru nokkrar fullyrðingar sem sneru að starfi þeirra og voru þátttakendur beðnir að raða þeim eftir mikilvægi. Þátttakendur voru ekki bundnir af því að gefa hverri fullyrðingu eigið sæti í röðinni og gátu til að mynda sett fleiri en eina fullyrðingu sem sitt mikilvægasta val. Spurt var um markmið þegar börn væru studd til fullgildis og gefnir sex möguleikar sem þátttakendur voru beðnir að raða

eftir mikilvægi (1 = mikilvægast til 6 = léttvægast). Dæmi um möguleika voru: 1) að öll börnin séu fullgildir þátttakendur í barnahópnum, 2) öll börnin séu í vináttusambandi við að minnsta kosti eitt annað barn, 3) öll börnin séu viðurkennd „eins og þau eru“.

Í annarri spurningu voru fjórir möguleikar um markmið þegar starfsfólk styddi börn til fullgildis og voru þátttakendur beðnir að raða þeim eftir mikilvægi. Dæmi um svarmöguleika voru: 1) að öðlast skilning á fjölbreytileika, 2) að skilja og ræða eigin tilfinningar og annarra um fjölbreytileika. Næstu tvær spurningar beindust að mikilvægum hugmyndum um menntun þegar börn væru studd til fullgildis. Í báðum spurningum voru þátttakendur beðnir að velja annan möguleika af tveimur. Annars vegar voru þeir beðnir að velja á milli fullyrðinganna: 1) sem leikskólakennari/leiðbeinandi legg ég aðallega áherslu á þarfir alls barnahópsins, 2) sem leikskólakennari/leiðbeinandi legg ég aðallega áherslu á þarfir hvers einstaks barns. Hins vegar voru þátttakendur beðnir að velja á milli fullyrðinganna: 1) sem leikskólakennari/leiðbeinandi legg ég aðallega áherslu á að börn læri um fullgildi í gegnum samskipti og leik með öðrum, 2) sem leikskólakennari/leiðbeinandi legg ég áherslu á að vera fyrirmynd svo börnin læri um fullgildi. Þá var spurt um starfshætti í fjölbreyttum barnahópi. Þátttakendur voru beðnir að raða átta atriðum eftir mikilvægi og voru dæmi um svarmöguleika: 1) að vera fyrirmynd í að bjóða öðrum að vera með, 2) að hvetja börnin til þess að hlusta á sjónarmið annarra og 3) að styðja börnin til þess að vinna saman að lausn vandamála sem tengjast því að vera fullgildir þátttakandi eða vera útilokaður í leikskólanum. Til að auðvelda greiningu á markmiðum, hugmyndum og kennsluáferðum eftir menntun og starfsaldri og í tengslum við sýn þátttakenda á fullgildi voru svörin flokkuð í tvennt fyrir hverja spurningu. Í fyrri flokknum voru þau atriði sem þóttu mikilvægust eða frekar mikilvæg (gildi 1 og 2) og í þeim síðari atriði sem þóttu síður mikilvæg (samanlögð önnur atriði).

Rannsóknarspurningu um sýn þátttakenda á valdastöðu barna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn var svarað með tveimur spurningum úr spurningalista. Þátttakendur voru beðnir að meta hvort sum börn á deildinni útilokuðu önnur börn vegna menningarlegs bakgrunns, tungumáls, fötlunar, félagslegrar stöðu, trúarlegs bakgrunns eða einhvers annars. Svarmöguleikar voru sjö, allt frá 1 = aldrei til 7 = alltaf fyrir hvert framangreindra atriði. Til einföldunar var svarmöguleikum fækkað í fjóra (aldrei, sjaldan, stundum, oft) með því að leggja saman svör (2 og 3 = sjaldan og 5 og 6 = oft). Enginn þátttakandi merkti við svarmöguleikann 7 = alltaf. Í spurningu um hæfni og möguleika barna til fullgildis í jafningjahópnum voru átta fullyrðingar, til dæmis: „Börn geta ekki skapað sína eigin jafningjahópa án stuðnings kennara“, „Börn eru fær um að taka þátt í að þróa reglur um fullgilda þátttöku í hópi barna með fjölbreyttan bakgrunn“ og „Börn sem þurfa sérstakan stuðning eiga í erfiðleikum með að vera hluti af jafningjahópnum“. Svarmöguleikar voru sjö, allt frá 1 = mjög ósammála til 7 = mjög sammála. Til einföldunar var svarmöguleikum fækkað í fimm með því að leggja saman svör fyrir gildin 2 og 3 og fyrir 5 og 6. Áreiðanleikapróf Cronbach's alpha var 0,86 fyrir mælinguna.

Spurningu um sýn þátttakenda á hlutverk sitt við að styðja börn og fjölskyldur til fullgildis var svarað með sjö fullyrðingum sem þátttakendur voru beðnir að taka afstöðu til. Dæmi um spurningar voru: „Öllum foreldrum finnst þeir vera fullgildir í leikskólanum mínum“ og „Það er mikilvægt að hafa foreldra með í ráðum þegar barn þeirra útilokar aðra vegna ólíkrar hæfni þeirra eða bakgrunns“. Svarmöguleikar voru sjö, allt frá 1 = mjög ósammála til 7 = mjög sammála. Líkt og í fyrrgreindri spurningu var svarmöguleikum fækkað í fimm til einföldunar.

Að lokum beindist rannsóknin að þeirri spurningu hvort sýn þátttakenda væri mismunandi eftir menntunarbakgrunni þeirra og starfsreynslu. Spurt var hvaða menntun viðkomandi hefði lokið og voru svarmöguleikar eftirfarandi: Framhaldsnám (t.d. meistaranám), leikskólakennari, diplóma (að loknu grunnskólunámi, t.d. B.Ed.), BA-gráða, leikskólaliði eða annað. Miðað var við mestu menntun þegar spurningin var notuð við greiningu. Þátttakendur voru beðnir að skrá hversu mörg ár þeir höfðu starfað við kennslu og voru svörin flokkuð í fimm flokka. Í þeim fyrsta voru kennarar og leiðbeinendur sem höfðu starfað í fimm ár eða skemur við kennslu, þá þeir sem höfðu starfað í sex til 10 ár, þar næst þeir sem höfðu starfað í 11 til 15 ár, þá þeir sem höfðu starfað í 16 til 20 ár og loks þeir sem höfðu starfað í 20 ár eða lengur við kennslu.

Framkvæmd og gagnagreining

Spurningalistinn var hannaður af alþjóðlega teyminu og þýddur á íslensku. Íslenska þýðingin var yfirfarin af teymi íslenskra rannsækenda, listinn prófarkalesinn og að því búnu bakþýddur á ensku. Bakþýðingin var yfirfarin með íslenskufraeðingi og breytingar gerðar þar sem þurfti. Spurningalistinn var í kjölfarið forprófaður af tveimur leikskólakennurum og í framhaldi af því var haldinn fundur með þeim til að ræða spurningarnar. Það tók um 15 mínútur að svara listanum og við prófun kom fram að skýra mætti orðalag í nokkrum tilfellum til að auðvelda þátttakendum að svara spurningum. Aflað var leyfis fyrir rannsókninni hjá skólaskrifstofum og deildum sveitarfélaga og hjá leikskólastjórum. Í sumum tilfellum fengust netföng leikskólastjórnenda uppgefin og var þá haft beint samband við þá og falast eftir þátttöku. Í öðrum tilfellum var haft samband við fulltrúa sveitarfélaga sem dreifðu upplýsingum og slóð á spurningalista til leikskólastjóra. Leikskólastjórnendur voru beðnir að dreifa listanum til starfsmanna. Sendar voru ítrekanir með ósk um svörun á netföng tengiliða.

Spurningalistinn var vistaður í forritinu Key Survey á vegum Queensland University of Technology en forritið er hannað í þeim tilgangi að koma til móts við siðferðileg og tæknileg viðmið um spurningalistakannanir. Nafnleynd þátttakenda og sveitarfélaga var tryggð. Tekið var skýrt fram að þátttaka væri frjál, þátttakendur gætu hætt þátttöku hvenær sem væri og sleppt einstökum spurningum. Einungis rannsakendur sem taka þátt í verkefninu hafa aðgang að gögnum, sem eru geymd á öruggum stað og verður eytt 31.12.2035. Þátttakendur gátu valið um hvort þeir notuðu ensku eða íslensku útgáfuna af spurningalistanum. Áströlsku rannsakendurnir sáu um að opna og loka könnuninni.

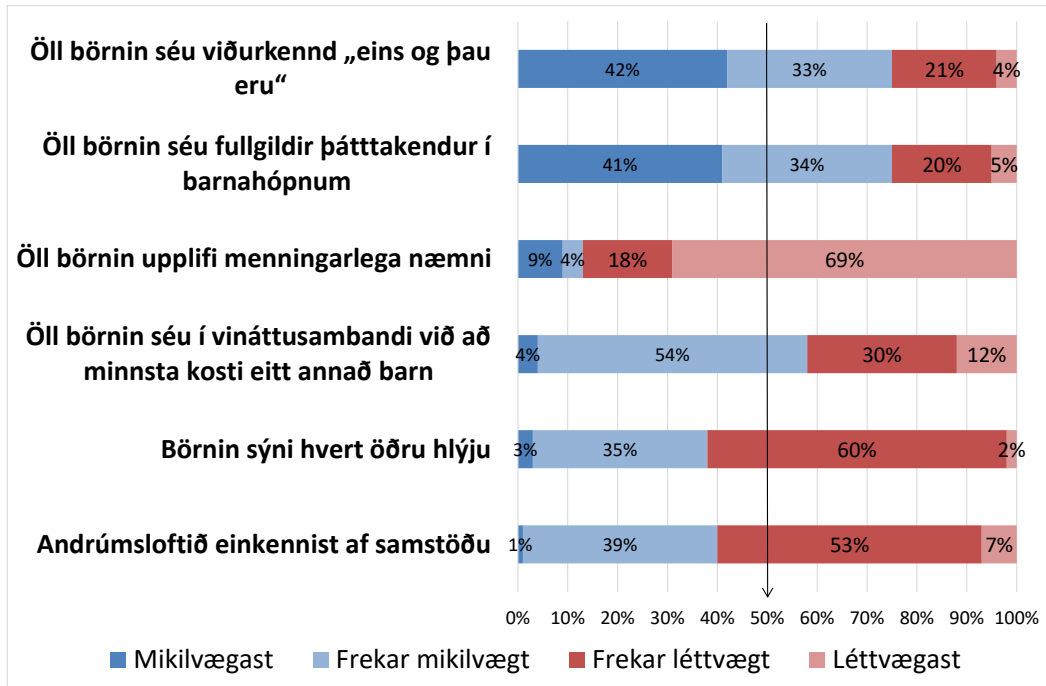
Greining gagna fór fram með SPSS-forritinu. Svör leikskólakennara og leiðbeinenda við spurningum um mikilvæg markmið, hugmyndir og kennsluáferðir og um sýn á hæfni barna og samstarf við foreldra voru reiknuð sem hlutföll og eru sýnd myndrænt. Þá var kannað með kí-kvaðrat-prófi hvort munur væri á milli hópa sem höfðu mismunandi menntun eða starfsaldur að baki. Jafnframt var kí-kvaðrat-próf notað til að meta hvort munur væri á sýn þátttakenda á hæfni og möguleika barna eftir þeim áherslum sem þeir höfðu í starfi sínu.

Niðurstöður

Fjallað er um niðurstöður rannsóknarinnar í tveimur köflum. Í fyrri kaflanum er leitast við að varpa ljósi á gildismat og sýn þátttakenda á hlutverk sitt í að styðja börnin til fullgildrar þátttöku. Sjónum er beint að markmiðum og starfsháttum þátttakenda og þau tengd sýn þeirra á hæfni og möguleika barna til fullgildrar þátttöku í leikskólanum. Síðari kafli fjallar um sýn leikskólakennara og leiðbeinenda á fullgilda þátttöku og útlökun bæði barna og foreldra í leikskólastarfinu.

Markmið og starfshættir þegar unnið er að fullgildi

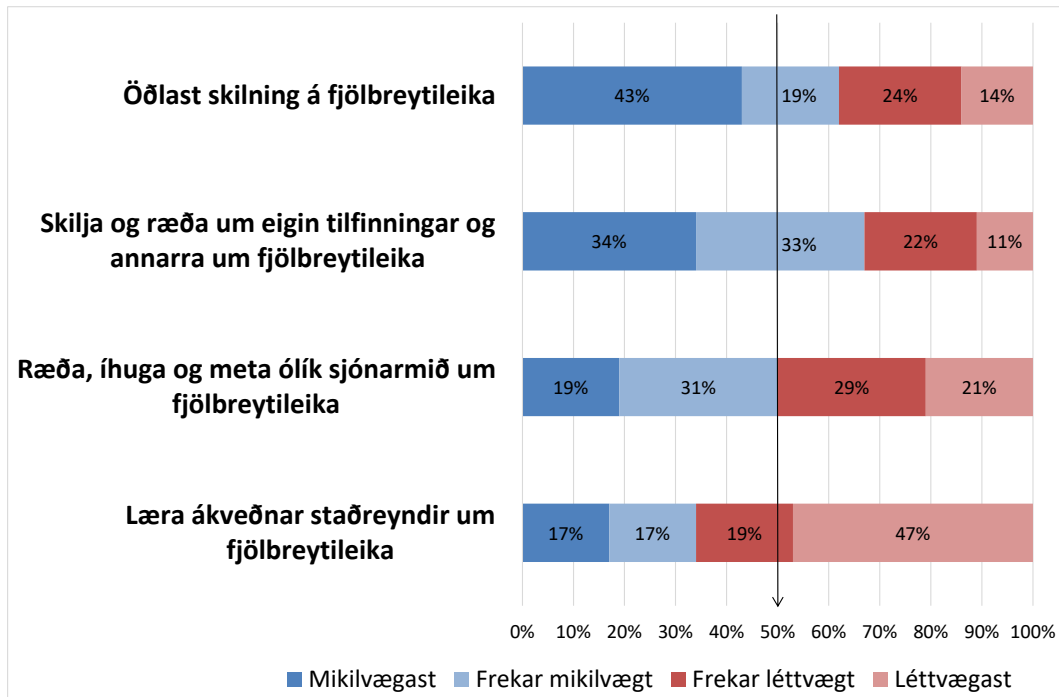
Í umfjöllun um markmið leikskólakennara og leiðbeinenda var annars vegar spurt um mikilvæg markmið þegar börn eru studd til fullgildis og hins vegar um mikilvæg markmið þegar fjallað er um fjölbreytileika í leikskólastarfinu. *Mynd 1* sýnir hvernig þátttakendur mátu mikilvægi sex markmiða þegar þeir styddu börnin til fullgildis.

Mynd 1. Mikilvægi markmiða þegar leikskólakennarar og leiðbeinendur styðja börn til fullgildis.

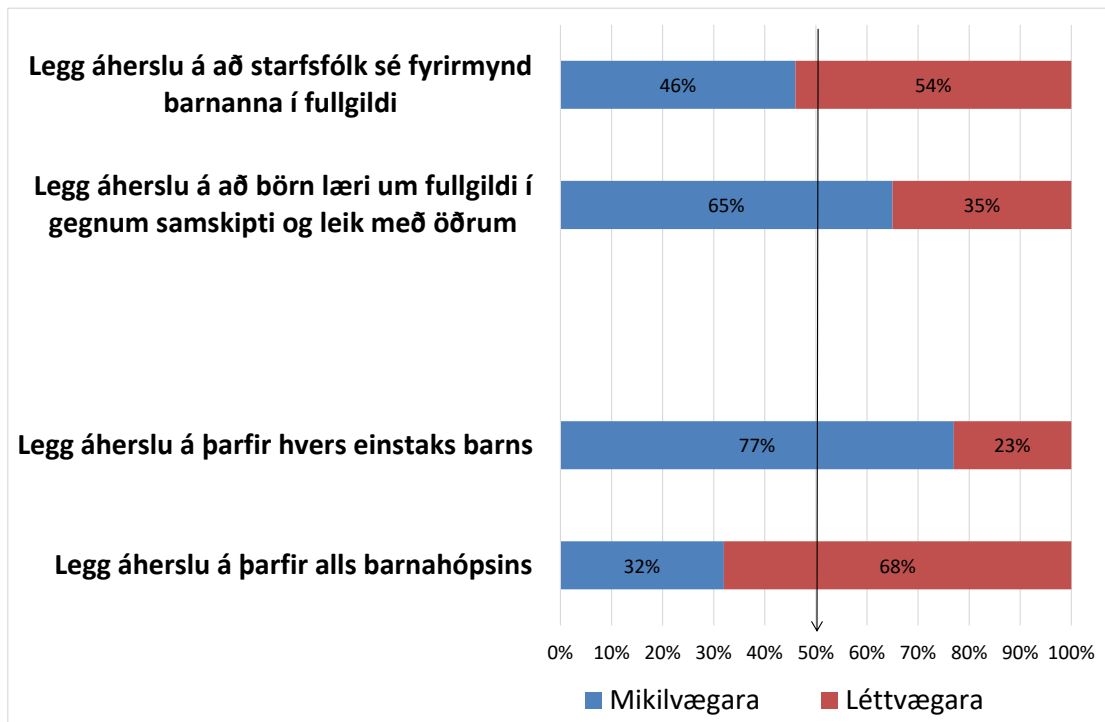
Sjá má að tvö atriði þóttu oftast mikilvægust eða frekar mikilvæg. Þau voru annars vegar að öll börn væru viðurkennd eins og þau eru (75%) og hins vegar að öll börn væru fullgildir þátttakendur í barnahópnum (75%). Í báðum tilfellum fannst yfir 40% starfsfólks þessi markmið mikilvægust. Þetta segir þó ekki alla söguna því þegar litið er til þess hvað þótti frekar mikilvægt kemur fram að 58% fannst frekar mikilvægt eða mikilvægast að öll börn væru í vinasambandi við að minnsta kosti eitt annað barn. Ekki reyndist vera munur eftir menntun eða starfsaldri starfsfólks við mat á mikilvægi markmiða. Við nánari greiningu komu fram marktæk tengsl markmiðsins að öll börn væru í vinasambandi við að minnsta kosti eitt annað barn og þess að börn gætu tjáð sig og boðið öðrum að vera fullgildir þátttakendur, kí-kvaðrat: $X^2(6, N = 133) = 14,8, p = 0,022$. Með öðrum orðum fór það saman í huga starfsfólks að mikilvægt væri að börnin eignuðust vini í leikskólanum og trú þeirra á hæfni og virkni barna við að stuðla að þátttöku og fullgildi allra barna. Einnig voru tengsl á milli þess að leggja áherslu á markmiðið að öll börn séu fullgildir þátttakendur í barnahópnum og þess að líta svo á að börn með annað móðurmál en íslensku eigi í erfiðleikum með að taka þátt í samskiptum við jafningja, $X^2(4, N = 138) = 10,0, p = 0,040$. Þessi tengsl komu fram í að færri þeirra sem lögðu áherslu á markmið um fullgildi allra barna fannst börn með annað móðurmál eiga í vanda með jafningjasamskipti.

Mynd 2. Mikilvægi markmiða þegar leikskólakennarar og leiðbeinendur fjalla um fjölbreytileika.

Mynd 2 sýnir þau markmið sem leikskólakennurum og leiðbeinendum þótti mikilvægt að stefna að í sambandi við fjölbreytileika í leikskólaskólastarfinu. Ríflega 40% fannst mikilvægast að börn öðluðust skilning á fjölbreytileika og 31% fannst mikilvægast að börn gætu skilið og rætt eigin tilfinningar og annarra um fjölbreytileika. Heldur hærra hlutfalli þeirra sem höfðu leikskólakennaramenntun eða diplóma að lokinni BA-gráðu fannst þetta mikilvægast eða mjög mikilvægt (um 70%) en þeirra sem höfðu aðra menntun (56–63%) en munurinn var ekki tölfræðilega marktækur. Þegar litið var til þess hvað þótti frekar mikilvægt voru framangreind markmið ofarlega í huga þátttakenda en að auki fannst 31% frekar mikilvægt að ræða, íhuga og meta ólík sjónarmið um fjölbreytileika. Þeir sem lögðu áherslu á að börn öðluðust skilning á fjölbreytileika höfðu tilhneigingu til að telja börn með annað móðurmál en íslensku eiga í erfiðleikum með að taka þátt í samskiptum við jafningja samkvæmt marktæktarprófinu kí-kvaðrat, $X^2(4, N = 136) = 9,5, p = 0,049$.

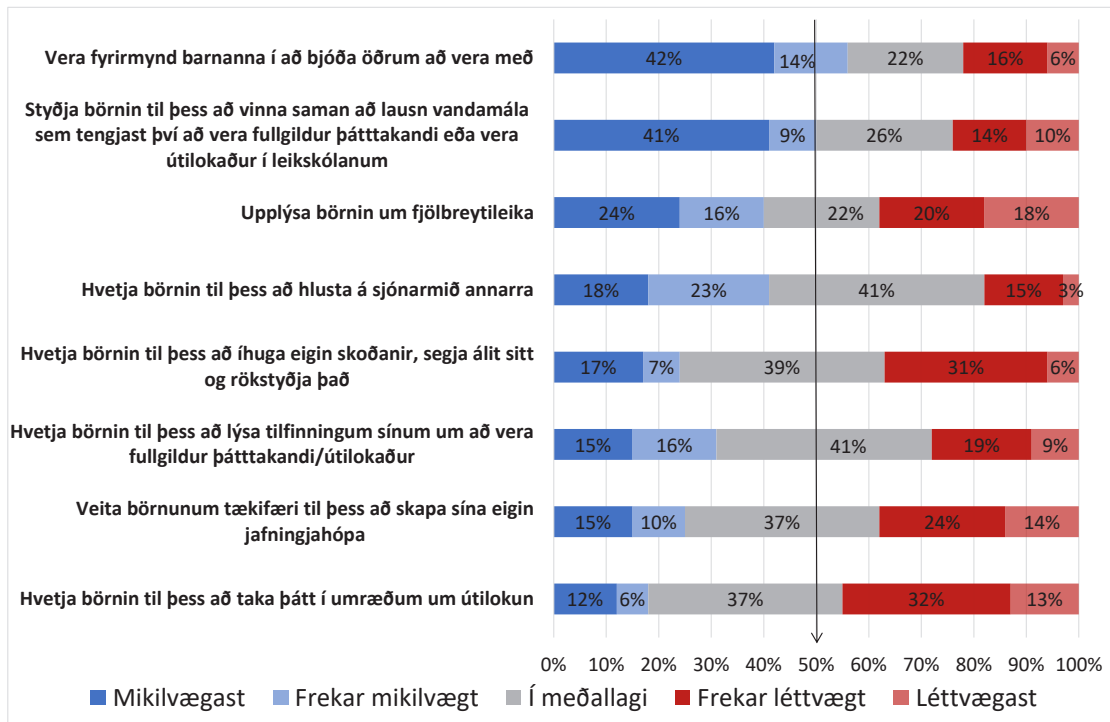
Mynd 3. Áherslur leikskólakennara og leiðbeinenda þegar þeir styðja börn til fullgildis í leikskólanum.

Þegar þátttakendur voru beðnir að velja á milli þess hvort þeir legðu áherslu á að börn lærðu um fullgildi í gegnum samskipti og leik með öðrum eða með því að vera sjálfir fyrirmynd barnanna völdu 65% hið fyrrnefnda, eins og fram kemur á *Mynd 3*. Þeir sem lögðu áherslu á fullgildi í gegnum samskipti og leik voru líklegri til að finnast börn fær um að skilja sjónarmið barna með mismunandi hæfni eða bakgrunn og reyndust þau tengsl marktæk, $X^2(4, N = 133) = 11,3, p = 0,024$. Þá fundust tengsl á milli þess að leggja áherslu á að starfsfólk væri fyrirmynd og þess að finnast börn sem þurfa sérstakan stuðning eiga erfitt með að tilheyra jafningjahópnum, $X^2(4, N = 114) = 10,3, p = 0,035$.

Þegar kannað var hvort svörin væru mismunandi eftir menntun eða starfsaldri fannst ekki marktækur munur. Þó mátti sjá að heldur hærra hlutfall þeirra sem höfðu meistaraáráðu lagði áherslu á að börn lærðu um fullgildi í gegnum leik, eða 72%, en hlutfallið var 57% til 67% hjá öðrum hópum. Einnig kom í ljós að heldur hærra hlutfall þeirra sem höfðu starfað stuttan tíma í leikskólanum sagðist leggja áherslu á þetta, eða 77% þeirra sem höfðu starfað þar í allt að 10 ár. Hlutfallið var lægra í öðrum starfsaldurshópum en hér verður að setja fyrirvara vegna þess hve fáir voru í hverjum hópi.

Þátttakendur voru einnig beðnir að velja á milli þess hvort þeir legðu áherslu á þarfir alls barnahópsins eða þarfir hvers einstaks barns þegar þeir stuðluðu að fullgildi í leikskólanum og eru þau svör einnig sýnd á *Mynd 3*. Fram kom að 77% lögðu áherslu á þarfir hvers einstaks barns og 23% á þarfir alls barnahópsins. Þegar litið var til menntunar kom í ljós að þessi áhersla þótti mikilvægust hjá yfir 70% allra þátttakenda en þó lögðu leikskólakennarar öðrum fremur áherslu á þarfir hvers einstaks barns, eða um 83%. Þegar starfsaldur var skoðaður kom í ljós að því lengur sem þátttakendur höfðu starfað í leikskóla, þeim mun líklegri voru þeir til að velja þetta markmið og var sú niðurstaða marktæk, $X^2(4, N = 134) = 11,0, p = 0,026$. Meðal þeirra sem höfðu starfað í 20 ár eða lengur í leikskóla sögðust 88% leggja áherslu á þarfir hvers einstaks barns á móti 57% þeirra sem höfðu starfað í fimm ár eða skemur.

Þátttakendur voru spurðir hvaða starfshætti þeir kysu þegar þeir ynnu með fjölbreyttum barnahópi. *Mynd 4* sýnir svörin og skal minnt hér á að sumir þátttakendur settu fleiri en eitt atriði í fyrsta sæti sem mikilvægustu aðferðina.

Mynd 4. Starfshættir í fjölbreyttum barnahópi.

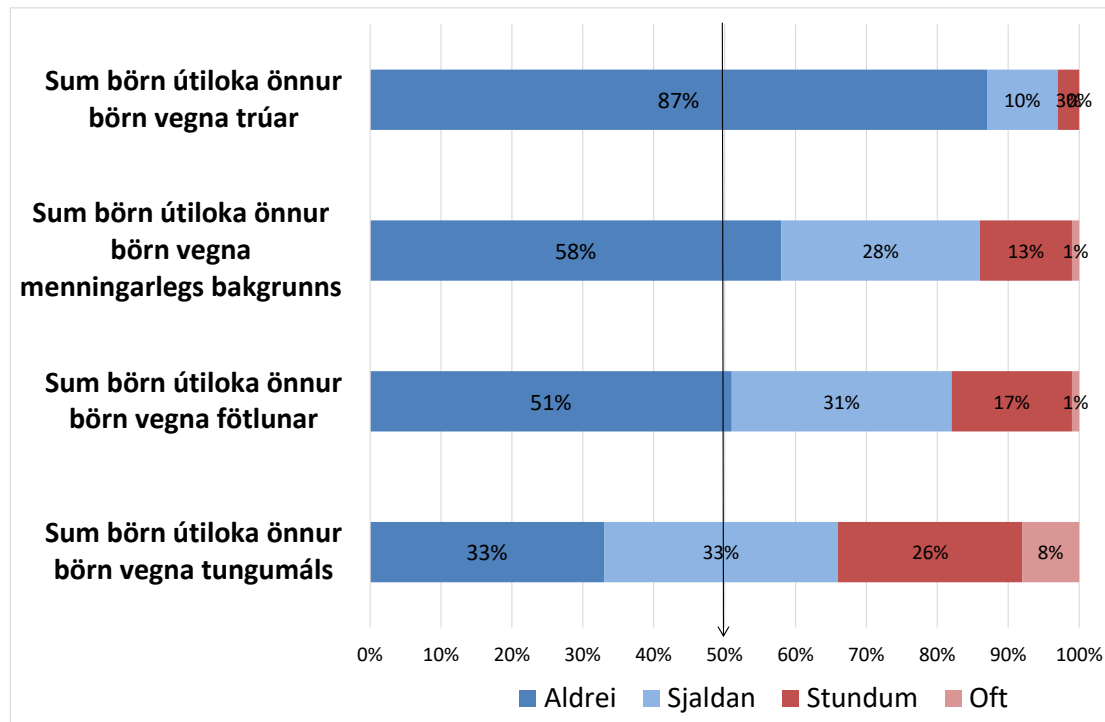
Mikilvægast þótti að vera fyrirmynd barnanna í að bjóða öðrum að vera með (42%) og að styðja börnin til þess að vinna saman að lausn vandamála sem tengjast því að vera fullgildur þátttakandi eða vera útilokaður í leikskólanum (41%). Um og yfir 50% svara voru á þá leið að þessir tveir möguleikar væru annaðhvort mikilvægastir eða frekar mikilvægir. Þá fannst 40% mikilvægast eða frekar mikilvægt að upplýsa börnin um fjölbreytileika. Tilhneiging var í þá átt að því lengur sem þátttakendur höfðu starfað á leikskóla, þeim mun hærra hlutfall valdi aðferðina að vera fyrirmynd barna í að bjóða öðrum að vera með. Þessa aðferð völdu 63% þeirra sem voru með yfir 20 ára starfsaldur og 59% þeirra sem voru með 16–20 ára starfsaldur, en 47% þeirra sem höfðu starfað skemur í leikskólanum. Tengslin voru þó ekki tölfræðilega marktæk.

Meðal annarra aðferða sem þóttu mikilvægar var að hvetja börnin til þess að hlusta á sjónarmið annarra en alls þótti 41% það mikilvægast eða frekar mikilvægt. Þrátt fyrir að áhersla á aðferðina væri ekki marktækt mismunandi eftir menntun vakti athygli að aðeins 27% starfsfólks með framhaldsskólamenntun völdu þessa aðferð sem mikilvægasta eða frekar mikilvæga en það gerðu hins vegar 50% starfsfólks með diplóma að lokinni BA-gráðu og 48% þeirra sem voru með meistaraþróf.

Þegar kannað var hvort þeir starfshættir sem þóttu mikilvægir tengdust mati leikskólakennara og leiðbeinenda á hæfni og möguleikum barna til að hafa áhrif á fullgildi í leikskólastarfinu fundust marktæk tengsl nokkurra þátta. Þannig voru þeir sem lögðu áherslu á að vera fyrirmynd barnanna í að bjóða öðrum að vera með líklegri til að finna börn fær um að standa vörð um réttindi sín og annarra, $X^2(4, N = 139) = 12,0, p = 0,017$. Einnig fundust tengsl milli þess að vilja styðja börnin til að vinna saman að lausn mála sem tengjast þátttöku eða útilokun og þess að vera ósammála þeirri fullyrðingu að börn væru ófær um að skilja sjónarmið barna með annan bakgrunn eða hæfni en þau sjálf, $X^2(6, N = 138) = 15,1, p = 0,029$.

Sýn þátttakenda á valdastöðu barna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn

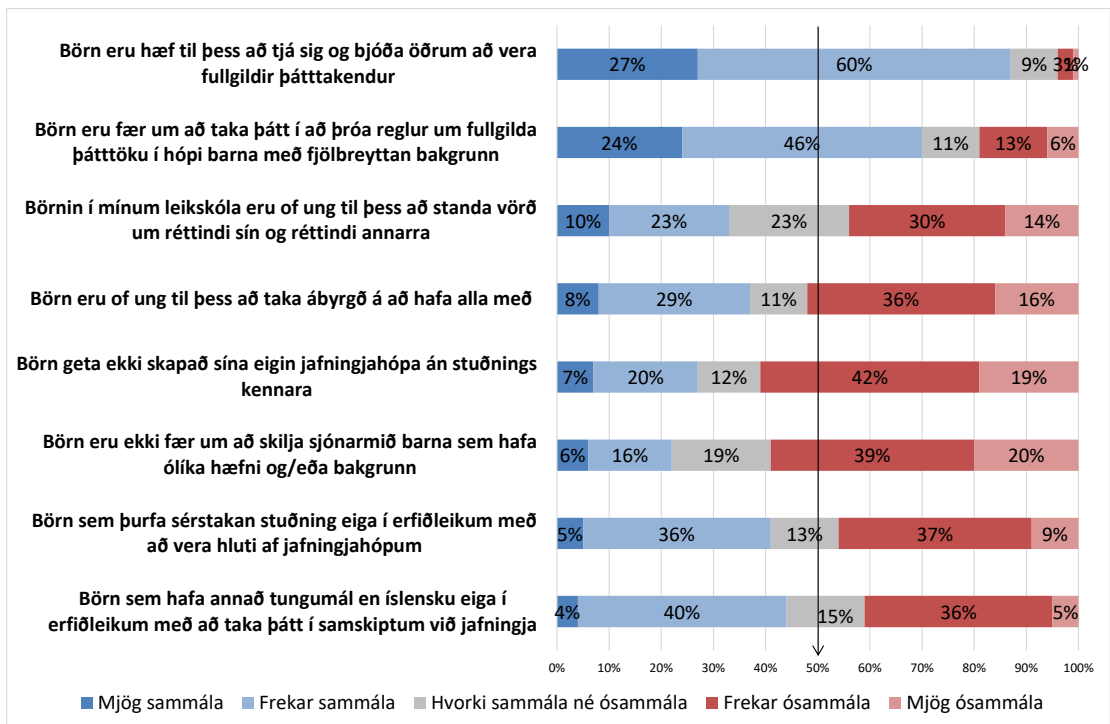
Í rannsókninni var sjónum beint að valdastöðu barna með annan tungumála- og menningarbakgrunn en íslenskan og hvernig þeim gengi að fóta sig í barnahópnum. Þátttakendur voru beðnir að meta hvort og í hversu miklum mæli þeir teldu leikskólabörn á deildinni þar sem þeir störfuðu verða fyrir útilokun af hálfu annarra barna. Spurt var hvort börnin sættu útilokun vegna fötlunar, trúar, tungumáls eða menningar. *Mynd 5* sýnir svör þátttakenda við þessum spurningum.

Mynd 5. Mat leikskólakennara og leiðbeinenda á algengi þess að börn útiloki önnur börn vegna fötlunar, trúar, tungumáls eða menningarlegs bakgrunns.

Það var mat yfir 50% þátttakenda að börnin á þeirra deild útilokuðu aldrei önnur börn vegna fötlunar eða menningarlegs bakgrunns. Síst var talið að börn væru útilokuð vegna trúar en 87% töldu það aldrei eiga við. Þegar litið var til tungumáls sögðust 33% aldrei verða vör við útilokun en á móti urðu 34% leikskólakennara og leiðbeinenda stundum eða oft vör við að sum börn útilokuðu önnur börn vegna tungumáls. Fötlun var ástæða sem 18% sögðu stundum eða oft vera tilefni þess að börn væru útilokuð.

Athygli verður nú beint að sjónarmiðum þátttakenda um hæfni barnanna og möguleika þeirra við aðstæður þar sem unnið er að fullgildri þátttöku í jafningjahópnum. *Mynd 6* sýnir hversu sammála eða ósammála leikskólakennarar og leiðbeinendur eru fullyrðingum um fullgilda þátttöku barna. Þau svör veita nánari innsýn í mat leikskólakennara og leiðbeinenda á því í hvers konar aðstæðum fullgild þátttaka verður áskorun fyrir börnin og hvenær þeir telja að vel gangi innan jafningjahópa.

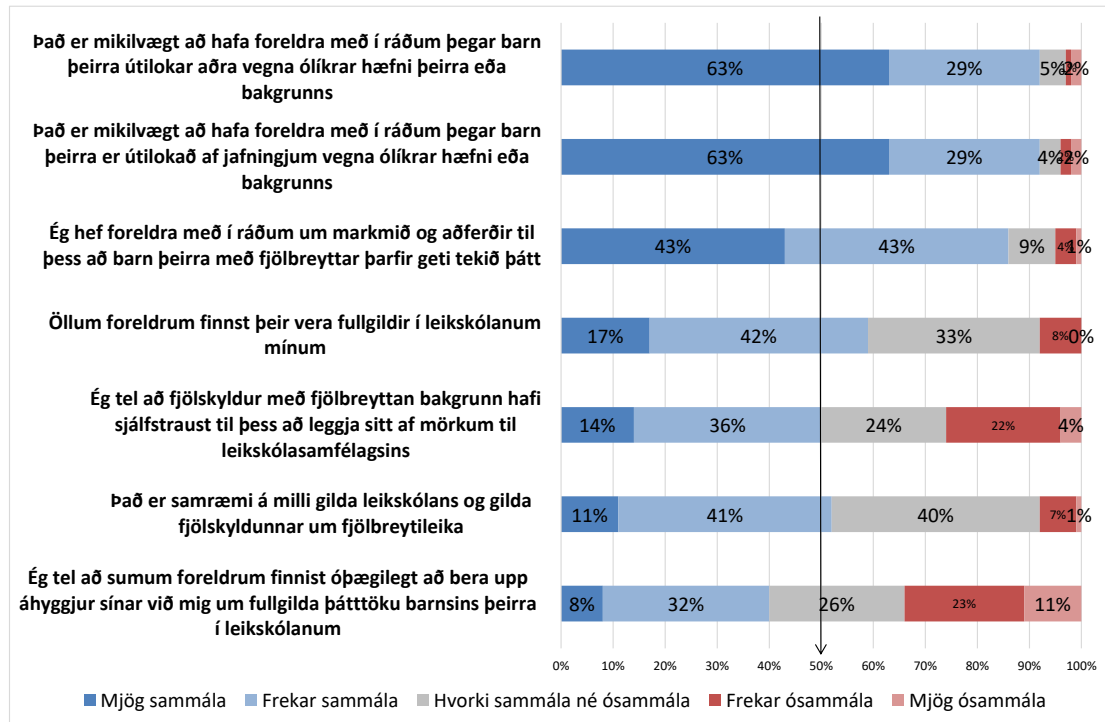
Mynd 6. Mat á hæfni og möguleikum barna til fullgildrar þátttöku í jafningjahópi.

Í takt við niðurstöðu um að tungumál gæti verið orsök útilokunar sumra barna voru 44% þátttakenda sammála eða frekar sammála þeirri fullyrðingu að börn með annað móðurmál en íslensku ættu í erfiðleikum í samskiptum við jafningja. Örlítið minni hópur, eða 41%, var þessu mjög eða frekar ósammála. Svipaða sögu var að segja um börn sem þurftu sérstakan stuðning. Þannig var 41% mjög eða frekar sammála því að þessi hópur barna ætti í erfiðleikum með að vera hluti af jafningjahópi en 46% voru þessu mjög eða frekar ósammála.

Viðhorf leikskólakennara og leiðbeinenda til hæfni barna í að þróa reglur um fullgildi eða bjóða öðrum að vera með voru jákvæð. Alls voru 70% mjög eða frekar sammála því að börn gætu þróað reglur um fullgilda þátttöku barna með fjölbreyttan bakgrunn og 87% því að börn gætu tjáð sig og boðið öðrum að vera fullgildir þátttakendur. Á móti kom tilhneiging til að vera mjög eða frekar ósammála fullyrðingum um að börn væru of ung til að taka ábyrgð á að hafa alla með (52%), að þau gætu ekki skapað eigin jafningjahópa (61%) og þau væru ekki fær um að skilja sjónarmið barna með bakgrunn eða hæfni ólíka þeirra eigin (59%). Fram kom marktækur munur samkvæmt kí-kvaðrat-prófinu eftir menntun þátttakenda á afstöðu til þess hvort börn væru ófær um að skilja sjónarmið barna með ólíka hæfni og/eða bakgrunn, $\chi^2(20, N = 141) = 32,3, p = 0,041$. Starfsfólk með framhaldsskólamenntun var líklegra til að vera sammála því að börn væru ófær um þennan skilning en starfsfólk með leikskólakennaramenntun, BA-gráðu eða meistara-gráðu.

Könnuð voru viðhorf leikskólakennara og leiðbeinenda til aðkomu og þátttöku foreldra í ákvörðunum eða samstarfi sem tengdist fullgildri þátttöku barnanna. Á *Mynd 7* má sjá hversu sammála eða ósammála þeir voru fullyrðingum sem tengdust þessu.

Mynd 7. Sýn á þátttöku foreldra í leikskólastarfinu.

Mikill meirihluti taldi mikilvægt að hafa foreldra með í ráðum þegar barn þeirra útilokaði eða væri útilokað af jafningjum vegna ólíkrar hæfni eða bakgrunns. Yfir 60% voru mjög sammála og um 30% frekar sammála því. Einnig töldu margir mikilvægt að hafa foreldra með í ráðum um markmið og aðferðir til þess að barn þeirra með fjölbreyttar þarfir gæti tekið þátt. Þar voru 43% mjög sammála og önnur 43% frekar sammála. Skiptar skoðanir voru um hvort foreldrum þætti óþægilegt að viðra áhyggjur sínar af fullgildri þátttöku barns. Þannig voru 40% frekar eða mjög sammála þessu en 34% mjög eða frekar ósammála. Fleiri voru þeirrar skoðunar að fjölskyldur með fjölbreyttan bakgrunn hefðu sjálfstraust til að leggja sitt af mörkun til leikskólasamfélagsins, eða 50%, en 26% voru mjög eða frekar ósammála því. Ekki reyndist vera munur eftir menntun eða starfsaldri á mati á þátttöku foreldra í leikskólastarfi þegar horft væri til fullgildrar þátttöku.

Umræða

Litið hefur verið á fullgildi sem veigamikinn þátt í nútímaleikskólamenntun og leikskóla sem mikilvægan vettvangur fyrir félagslega þátttöku (Dahlberg og Moss, 2005). Í rannsókninni var leitast við að kanna starfshætti og sýn leikskólakennara og leiðbeinenda á fullgildi í leikskólastarfi. Jafnframt var reynt að öðlast skilning á sýn þeirra á valdastöðu barna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn og hvernig þeir sjá hlutverk sitt í að styðja börn og fjölskyldur til fullgildrar þátttöku. Gagna var aflað með spurningakönnun sem 143 starfsmenn leikskóla víðs vegar um landið svöruðu.

Kennarar gegna lykilhlutverki í að skapa skilyrði fyrir fullgildi í skólum. Það hvernig litið er á og unnið er með fullgildi í leikskólastarfi veltur að verulegu leyti á gildum og gildismati starfsfólksins (Puroila o.fl., 2021; Yuval-Davis, 2006, 2011). Niðurstöður rannsóknarinnar sýndu að flestir þátttakendur stefndu að því að öll börnin væru fullgildir þátttakendur í barnahópnum og að öll börn væru viðurkennd „eins og þau eru“, enda eru þau viðhorf í samræmi við stefnumótun stjórnvalda um skóla fyrir öll börn og til þess ætlast að kennarar beri virðingu fyrir börnum og fjölskyldum með ólíkan bakgrunn og ólík gildi (Purdue o.fl., 2009). Rannsóknir hafa þó sýnt að jákvæð viðhorf til fjölmenningslegra starfshátta og fullgildrar þátttöku barna er oft meira í orði en á borði og að

kennarar svari í samræmi við ríkjandi hugmyndir um það sem er rétt (Jóhanna Einarsdóttir og Sara M. Ólafsdóttir, 2020b; Phillips, 2010).

Nokkur munur var á viðhorfum og gildum leikskólakennara og leiðbeinenda, einkum hvað varðar trú á hæfni barna og aðferðir til að stuðla að fullgildi. Einnig kom fram nokkur munur eftir menntun og starfsaldri.

Kennarar skapa skilyrði fyrir fullgildi, ekki eingöngu fyrir börnin heldur einnig foreldrana. Það er því ánægjulegt að flestir þátttakendur sögðust kjósa að hafa foreldra með í ráðum og vildu að þeir tækju sem mestan þátt í starfinu. Þetta er í samræmi við áherslur í aðalnámskrá leikskóla (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012). Þar kemur fram að líðan barns sé samtvinnuð velferð fjölskyldu þess og lítið er á sjónarmið foreldra og framlag þeirra til leikskólastarfs sem mikilvægan lið í velferð og vellíðan barna. Í svörum starfsfólksins mátti hins vegar greina óvissu um hvort foreldrar teldu sig geta leitað til starfsfólks ef þeir hefðu áhyggjur af fullgildri þátttöku barna sinna. Nokkrum hluta starfsfólks þótti ekki heldur ljóst að foreldrar með annan menningarbakgrunn hefðu sjálfstraust til að taka þátt í starfi leikskólans. Þetta gefur til kynna að svigrúm sé til að huga betur að samstarfi við foreldra og börn með erlendan bakgrunn.

Í svörum þátttakenda má greina sjónarmið þeirra um getu og hæfni barna til að hafa áhrif á leikskólastarf og málefni sem þau varða. Starfsfólk með leikskólakennaramenntun og/eða meistaragráðu var líklegt til að hafa meiri trú á hæfni barna en þeir sem höfðu minni menntun. Tillett og Wong (2018) komust að sambærilegri niðurstöðu. Í rannsókn þeirra með áströlskum leikskólakennurum kom fram að þeir sem höfðu meiri menntun og höfðu nýlega lokið námi höfðu dýpri skilning á fullgildi. Meirihluti leikskólakennara og leiðbeinenda, í þeirri rannsókn sem hér er til umfjöllunar, hafði trú á hæfni leikskólakennara til að tjá sig og bjóða öðrum börnum að taka þátt og vera með. Jafnframt taldi meirihluti þeirra að börn gætu stuðlað að fullgildi með sameiginlegum reglum. Þeir sem lokið höfðu leikskólakennaramenntun, BA-gráðu og/eða meistaragráðu höfðu þó meiri trú á hæfni barna en starfsfólk sem hafði eingöngu framhaldsskólamentun.

Þegar þátttakendur voru beðnir að velja á milli þess hvort þeir legðu áherslu á að börn lærðu fullgildi í gegnum samskipti og leik með öðrum eða með því að vera sjálfir fyrirmynd barnanna taldi meirihlutinn að börn lærðu best fullgildi í gegnum samskipti og leik og þau fyndu lausnir í jafningjahópnum á vanda sem sneri að fullgildi. Heldur hærra hlutfall þeirra sem höfðu meistaragráðu hallaðist að því að börn lærðu um fullgildi í gegnum samskipti og leik. Jafnframt voru þeir sem lögðu áherslu á mikilvægi samskipta og leiks til að stuðla að fullgildi líklegri til að finnast börn fær um að skilja sjónarmið barna með ólíka hæfni eða bakgrunn. Þessar niðurstöður eru í samræmi við stefnumótun stjórnvalda sem birtist í aðalnámskrá leikskóla, þar sem áhersla er lögð á hæfni barna, þátttöku þeirra í ákvarðanatöku, samskipti, lýðræði og nám í gegnum leik (Jóhanna Einarsdóttir, 2017; Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012). Það kemur því ekki á óvart að leikskólakennarar hafi frekar en annað starfsfólk tileinkað sér jákvæð viðhorf til hæfni barna og áherslu á nám í gegnum leik, enda hefur verið bent á að fullgildi endurspegli pólitíska sýn (Tillett og Wong, 2018), sé háð félagslegu samhengi og tengist hlutverki leikskólans í samfélaginu (May, 2013; Press o.fl., 2018).

Þegar þátttakendur voru beðnir að velja á milli þess hvort þeir legðu áherslu á þarfir einstakra barna eða þarfir alls barnahópsins valdi meirihluti áherslu á þarfir einstaklingsins og þar voru leikskólakennarar í meirihluta. Þessar niðurstöður eru í samræmi við rannsóknir annars staðar á Norðurlöndum þar sem komið hefur í ljós ákveðin togstreita milli áherslu á einstaklinginn annars vegar og hópinn hins vegar. Leikskólakennarar leggja þannig annars vegar áherslu á rétt sérhvers barns til að leika sér án þess að bjóða öðrum að vera með og hins vegar á félagslega þætti, svo sem félagslegan leik og sameiginlega iðju (Juutinen, 2018; Juutinen o.fl., 2018).

Af svörum við spurningum sem sneru að valdastöðu barna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn má ráða að starfsfólk komi helst auga á að börn verði fyrir útilokun af hálfu annarra barna ef þau hafa ekki tök á íslensku. Þetta birtist einnig í svörum þeirra um að börn með annað móðurmál en íslensku geti átt í erfiðleikum í samskiptum við jafningja. Yuval-Davis talar um

pólitískt fullgildi sem snýst um hvað það þýðir að vera þátttakandi og viðurkenndur í samfélagi og um þau landamæri sem aðgreina fólk og greina að „okkur“ og „þau“ (Yuval-Davis, 2006, 2011). Álykta má að starfsfólkið sem tók þátt í rannsókninni hafi skynjað þessi landamæri innan leikskólans þar sem börn með annað móðurmál en íslensku voru flokkuð í sérstakan hóp (Puroila o.fl., í prentun).

Rannsóknir í leikskólum sýna að kunnátta og hæfni í tungumáli nýja landsins er einn fyrirferðarmesti þátturinn þegar rætt er um hindranir sem börn af erlendum uppruna mæta í skólaskólastarfinu og í samskiptum við jafningja. Þess vegna ætti ekki að koma á óvart að þátttakendur í þessari rannsókn nefni helst útilokun í tengslum við íslenskukunnáttu. Þetta undirstrikar mikilvægi þess að leggja áherslu á tungumálanám. Tungumálið er þó ekki eini þátturinn sem getur valdið jaðarsetningu barna með erlendan bakgrunn í leik og starfi í leikskólanum, fleira kemur til. Rannsóknir sýna að menningarmunur getur valdið því að börn fá ekki að vera með í leik með öðrum börnum (Kernan, 2010; Sadownik, 2018). Kalkman og Clark (2017) komust t.d. að því í rannsókn sinni að börn með erlendan bakgrunn í norskum leikskólum höfðu ekki þá menningarbundnu þekkingu sem þurfti til að taka þátt í leik með félögum sínum í leikskólanum. Niðurstöður rannsóknarinnar sem hér er greint frá eru því umhugsunarverðar vegna þess að þátttakendur komu hvorki auga á menningu né trú sem mögulegar ástæður útilokunar, og er það atriði sem mætti skoða betur í rannsóknum hér á landi.

Í svörum starfsfólksins birtust bæði nokkrar áhyggjur af stöðu barna með annan tungumála- og menningarbakgrunn og vilji og áhugi á að stuðla að fullgildri þátttöku þeirra í jafningjahópum. Þetta birtist til dæmis í tengslum þess að öll börn séu fullgildir þátttakendur í barnahópnum og að líta svo á að börn með annað móðurmál en íslensku eigi í erfiðleikum með að taka þátt í samskiptum við önnur börn. Til að auka fullgilda þátttöku allra barna í leikskólaskólastarfinu lagði stór hluti starfsfólks áherslu á að börn öðluðust skilning á fjölbreytileika og á umræðu barnanna um eigin tilfinningar og annarra um fjölbreytileika. Líklegt má telja að í þessu efni hafi starfsfólkið haft þau börn í huga sem standa höllum fæti vegna íslenskukunnáttu enda fundust tengsl milli áherslna á að auka skilning á fjölbreytileika og þess að telja börn með annað móðurmál en íslensku eiga erfitt með að taka þátt í samskiptum við jafningja.

Það fór saman í huga starfsfólksins í rannsókninni að mikilvægt væri að börnin eignuðust vini í leikskólanum og treysta mætti á hæfni og virkni barna við að stuðla að þátttöku og fullgildi allra barna. Kennarar eru í lykilaðstöðu til að styðja vináttu ólíkra barna og aðstoða þau við að þróa vináttutengsl. Með því að skapa aðstæður og sameiginlega reynslu geta kennarar stuðlað að fullgildi barna með fjölbreyttan menningar- og tungumálabakgrunn (Wang o.fl., 2019; Zachrisen, 2018). Einnig hefur verið bent á mikilvægi þess að kennarar séu meðvitaðir um sjónarmið barna og hafi vald á kennsluáðferðum sem vinna gegn staðalímyndum og fordómum (Nutbrown og Clough, 2009). Þau markmið starfsfólksins í rannsókninni að auka skilning á fjölbreytileika og ræða tilfinningar sem tengjast honum eru mikilvægar leiðir til að styðja fullgildi allra barna.

Niðurlag

Leikskólaskólastarfi þar sem byggt er á styrkleikum og reynslu barna ásamt samstarfi við fjölskyldur þeirra getur skipt sköpum við að tryggja jafnræði fyrir börn með erlendan bakgrunn (UNESCO, 2019). Niðurstöður rannsóknarinnar undirstrika mikilvægi gildismats starfsfólks og sjónarmiða þess þegar stuðla á að virkri þátttöku allra barna í leikskólaskólastarfinu, ekki síst barna af erlendum uppruna. Þar má nefna áherslu á vináttu, samskipti og leik og trú á hæfni barna til að leysa mál sem tengjast fjölbreyttum bakgrunni þeirra. Rannsóknin gefur einnig til kynna að huga megi betur að samstarfi við fjölskyldur barna með fjölbreyttan bakgrunn og að starfsfólk hafi áhyggjur af þessum hópi barna sem taka ber alvarlega.

Rannsóknin veitir gagnlega innsýn í gildismat starfsfólks og sýn þess á börn og starf sem stuðlar að fullgildi allra barna. Takmarkanir rannsóknarinnar eru fremur lítið úrtak og gæti stærra úrtak sem byggt væri á handahófsaðferð gefið skýrari niðurstöður. Þá vöknudu spurningar sem frekari

rannsóknir gætu varpað ljósi á, til dæmis um hvernig menntun starfsfólks undirbýr það fyrir vinnu að fullgildri þátttöku og hvernig unnt væri að gera foreldra öruggari með að leita til starfsfólks með áhyggjur sínar. Þá er mikilvægt að kanna betur upplifun starfsfólks á hindrunum barna af erlendum uppruna í jafningjahópi.

Preschool Educators' Values and Perspectives on Belonging in Diverse Groups of Children

Preschool children's relationships with their peers and their educators are essential for their education and well-being. If these relationships are strong, children experience a feeling of belonging to their preschool community. This study is informed by the concept of 'belonging' (Yuval-Davis, 2006; Juutinen, 2018). It refers to participation and relationships and the feeling of belonging to a group of children in preschool. With increasing diversity in the preschool population, it is important to understand how preschool educators support children's belonging. The aim of the study is to shed light on educators' values and perspectives on children's belonging in preschool. The study also explored whether diverse views on children and belonging were mirrored in the educators' responses and how they saw the power positions of children with diverse language and cultural backgrounds.

The research questions are as follows:

1. Do the participants have different perspectives on children and belonging?
2. Which values are reflected by the educators' perspectives and practices on belonging?
3. How do the educators see their role in supporting children and families to foster belonging in preschool?
4. What are the educators' perspectives on the power positions of children with diverse language and cultural backgrounds?

Globalization and increased diversity have a formative influence on educators' practices. Icelandic society has evolved during a short period of time, from a homogeneous society to a diverse society. Every year the number of preschool children with diverse language and cultural backgrounds increases and thus, during a short period of time, preschools have become intercultural arenas. In 2009, 1,614 preschool children had a home language other than Icelandic; by 2019, this number increased to 2,713 children (Hagstofa Íslands, 2020a). Research has shown that children with foreign backgrounds are in danger of being left out of their peer group and, thus, the support of educators can be crucial for their belonging in the preschool community (Eyrún María Rúnarsdóttir & Svava Rán Valgeirsdóttir, 2019; Jóhanna Einarsdóttir & Sara M. Ólafsdóttir, 2020a, 2020b; Sadownik, 2018).

Data was gathered through an electronic survey which 143 preschool educators in Iceland answered. Approximately half of the respondents were preschool teachers and/or had a bachelor's degree, one fourth had completed a master's degree or a diploma following a bachelor's degree, and one fourth had high school diploma or other education. The findings indicate convergence in the views and values of the participants, especially regarding their perspectives on the competences of children and practices to support belonging in preschools. Responses varied according to education level and period of employment. However, most participants replied that their aim was for all children to be included in the group and for all children to be accepted "as they are." Most of the educators also felt that parents should be consulted and expressed their willingness to include parents in the preschool practices. This is consistent with the national curriculum guidelines for preschool emphasis (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012).

In the educators' responses, their perspectives on children's competences and abilities to influence the preschool pedagogy were evident. Those who had preschool teacher education or master's degrees believed more strongly in children's competences and abilities to invite other children to participate than those with less education. When the participants were asked to choose between children learning belonging through play and interaction with other children or from them being role models for the children, those with a master's degree were more likely to believe that children learned through play and relationships with other children. They were also more likely to find children competent to understand perspectives of children who had different competences and backgrounds.

Concerning the power position of children, the educators mainly thought language could exclude children from their peer group and were concerned about the position of children with diverse language and cultural backgrounds. Few mentioned culture or religion, issues that previous research has shown to be important for children's belonging (Kalkman & Clark, 2017; Kernan, 2010; Sadownik, 2018). The participants showed willingness to promote belonging among children with foreign backgrounds through understanding and discussion about diversity and emphasis on peer friendships.

Key words: Belonging, educators' values, children with diverse language and cultural backgrounds, preschool practices

Um höfunda

Jóhanna Einarasdóttir (joein@hi.is) er prófessor í menntunarfræðum ungra barna við Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Hún er einnig heiðursdoktor við Háskólann í Oulu í Finnlandi. Hún hlaut viðurkenningu fyrir framlag sitt til rannsókna á menntun ungra barna frá University of Illinois árið 2018. Hún hefur stundað rannsóknir í leik- og grunnskólum um árabíl og ritað fjölda fræðigreina og bóka um efnið. Sérsvið hennar eru rannsóknir með börnum, samfella í námi barna og starfendarannsóknir. Hún er þátttakandi í alþjóðlegum rannsóknarverkefnum, bæði sem rannsakandi og ráðgjafi. Jóhanna situr í stjórn European Early Childhood Education Research Association.

Eyrún María Rúnarsdóttir (emr@hi.is) er lektor í uppeldis- og menntunarfræði við Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Rannsóknir hennar eru á sviði unglingarannsóknna og beinast að unglिंगum af erlendum uppruna, líðan þeirra, vinatengslum og félagslegum stuðningi frá vinum og foreldrum. Eyrún lauk BA-gráðu í uppeldis- og menntunarfræði árið 1996 og meistara-gráðu í sömu grein árið 2002 frá Háskóla Íslands. Þá lauk hún doktorsgráðu frá Menntavísindasviði Háskóla Íslands árið 2019.

About the authors

Jóhanna Einarasdóttir (joein@hi.is) is a professor of education at the School of Education, University of Iceland. She holds an Honorary Doctorate from the University of Oulu in Finland and was awarded The Distinguished Alumni Achievement Award from University of Illinois in 2018. Professor Einarasdóttir has published and presented numerous papers and research results on early childhood education, educational transitions, and children's perspectives on their preschool education, to professional and community groups nationally as well as internationally. Jóhanna is on EECERA Board of Trustees.

Eyrún María Rúnarsdóttir (emr@hi.is) is an assistant professor of education studies at the School of Education, University of Iceland. Her research field is foreign-origin adolescents' well-being in relation to their sociodemographic background and social support from friends and family. Eyrún completed a bachelor's degree in education

studies in 1996 and a master's degree in the same subject in 2002 from the University of Iceland. She completed her PhD degree from the School of Education in 2019.

Athugasemdir

Hugtakið fullgildi er nýyrði og er þýðing á enska orðinu belonging og vísar til þeirrar tilfinningar að tilheyra hópi. Hugtakið er í þessari rannsókn notað til að varpa ljósi á sjónarmið starfsfólks leikskóla á félagsleg samskipti barna og þátttöku þeirra í leikskólanum.

Rannsóknin er hluti af stærri rannsókn þar sem fullgildi barna er rannsakað út frá sjónarhóli barna, foreldra og kennara.

Heildarrannsóknin var styrkt af:

Rannís, Educational Continuity: Supporting Positive Transition for Children from Diverse Backgrounds nr. 163325-052

NordForsk, Politics of belonging: Promoting Children's Inclusion in Educational Settings across Borders nr. 85644

Rannsóknarsjóði Háskóla Íslands

Heimildir

- Antonsich, M. (2010). Searching for belonging – An analytical framework. *Geography Compass*, 4(6), 644–659. doi:10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x
- Arvola, O., Lastikka, A.-L. og Reunamo, J. (2017). Increasing immigrant children's participation in the Finnish early childhood education context. *The European Journal of Social and Behavioural Sciences*, 20(3), 2538–2548. doi: 10.15405/ejsbs.223
- Cerna, L., Andersson, H., Bannon, M. og Borgonovi, F. (2019). Strength through diversity's spotlight report for Sweden. Sótt af <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/059ce467-en.pdf?expires=1605795809&id=id&accname=guest&checksum=9FD5432A1B8E419CDEB88BC4101B1DA5>
- Dahlberg, G. og Moss, P. (2005). *Ethics and politics in early childhood education*. London: RoutledgeFalmer.
- Evans, J. E. og Mathur, A. (2018). The value of online surveys: A look back and a look ahead. *Internet Research*, 28(4), 854–887. doi:10.1108/IntR-03-2018-0089
- Evrópuráðið. (2019). Council recommendations of 22 May 2019. On high-quality early childhood education and care system. *Official Journal of the European Union*. Sótt af [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(01)&from=EN)
- Eyrún María Rúnarsdóttir og Svava Rán Valgeirsdóttir. (2019). „Þeir leika saman og eru glaðir, það er bara svo gott“: Félagsleg tengsl og vinátta leikskólabarna af erlendum uppruna. *Sérrit Netlu 2019 – Menntun barna í leikskóla og yngsta stigi grunnskóla*. Sótt af http://netla.hi.is/serrit/2019/menntun_barna_leik_grunn/03.pdf
- Hagstofa Íslands. (2020a). Börn í leikskólum með erlent móðurmál 1998–2019. Sótt af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__skolamal__1_leikskolastig__0_IsNemendur/SKO01103.px
- Hagstofa Íslands. (2020b). Starfsfólk í leikskólum eftir menntun 1998–2019. Sótt af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__skolamal__1_leikskolastig__1_IsStarfsfolk/SKO01303.px
- Jóhanna Einarsdóttir. (2017). Lýðræði, umhyggja og hæfni í Aðalnámskrá leikskóla. *Sérrit Netlu 2017 – Innsýn í leikskólustarf*. Sótt af https://netla.hi.is/serrit/2017/innsyn_leikskolastarf/005.pdf

- Jóhanna Einarsdóttir og Sara M. Ólafsdóttir. (2020a). Children's perspectives on belonging in Icelandic pre-schools. Í J. Murray, B. B. Swadener og K. Smith (ritstjóri), *The Routledge international handbook of young children's rights* (bls. 434–446). London/New York: Routledge.
- Jóhanna Einarsdóttir og Sara M. Ólafsdóttir. (2020b). Fullgildi í leikskóla: Sjónumið barna og starfsfólks. *Tímarit um uppeldi og menntun*, 29(2), 113–131. doi:10.24270/tuom.2020.29.6
- Juutinen, J. (2018). *Inside or outside? Small stories about the politics of belonging in preschools*. Oulu: University of Oulu.
- Juutinen, J., Puroila, A.-M. og Johansson, E. (2018). “There is no room for you!” The politics of belonging in children's play situations. Í E. Johansson, A. Emilson og A.-M. Puroila (ritstjórar), *Values education in early childhood settings: Concepts, approaches and practices* (bls. 249–264). Cham: Springer.
- Kalkman, K. og Clark, A. (2017). Here we like playing princesses – newcomer migrant children's transitions within day care: Exploring role play as an indication of suitability and home and belonging. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(2), 292–304. doi: 10.1080/1350293X.2017.1288020
- Kernan, M. (2010). Space and place as a source of belonging and participation in urban environments: Considering the role of early childhood education and care settings. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18(2), 199–213. doi:10.1080/13502931003784420
- Kulsti, A., Pramling, N. og Pramling Samuelsson, I. (2017). Young children's participation in a new language context: A synthesising analysis for a holistic perspective. Í A. C. Gunn og C. A. Hruska (ritstjórar), *Interactions in early childhood education: Recent research and emergent concepts* (bls. 55–68). Singapore: Springer.
- May, V. (2013). *Connecting self to society: Belonging in a changing world*. New York: PalgraveMacmillan.
- Mennta- og menningarmálaráðuneytið. (2012). *Aðalnámskrá leikskóla 2011*. Sótt af <https://www.stjornarradid.is/gogn/rit-og-skyrslur/stakt-rit/2012/03/27/Adalnamskra-leikskola-2011/>
- Ministry of Education New Zealand. (2017). Te Whariki. Sótt af <https://education.govt.nz/assets/Documents/Early-Childhood/ELS-Te-Whariki-Early-Childhood-Curriculum-ENG-Web.pdf>
- Nutbrown, C. og Clough, P. (2009). Citizenship and inclusion in the early years: Understanding and responding to children's perspectives on 'belonging'. *International Journal of Early Years Education*, 17(3), 191–206. doi:10.1080/09669760903424523
- OECD. (2019). *TALIS. Providing quality early childhood education and care: Results from the Starting Strong Survey 2018*. doi:10.1787/301005d1-en
- Over, H. (2016). The origins of belonging: Social motivation in infants and young children. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London Series B – Biological Sciences*, 371(1686), 1–8. doi:10.1098/rstb.2015.0072
- Phillips, L. G. (2010). Social justice storytelling and young children's active citizenship. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 31(3), 363–376. doi:10.1080/01596301003786993
- Press, F., Woodrow, C., Logan, H. og Mitchell, L. (2018). Can we belong in a neo-liberal world? Neo-liberalism in early childhood education and care policy in Australia and New Zealand. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 19(4), 328–339. doi:10.1177/1463949118781909
- Purdue, K., Gordon-Burns, D., Gunn, A., Madden, B. og Surtees, N. (2009). Supporting inclusion in early childhood settings: Some possibilities and problems for teacher education. *International Journal of Inclusive Education*, 13(8), 805–815. doi:10.1080/13603110802110743
- Puroila, A.-M., Emilson, A., Pálmadóttir, H., Piskur, B. og Tofteland, B. (í prentun). *Educators' interpretations of children's belonging across borders: Thinking and talking with an image*.
- Puroila, A.-M., Juutinen, J., Viljamaa, E., Kyrönlampi, T. og Takala, M. (2021). Children belonging in Finnish educational settings: An intersectional analysis. *International Journal of Early Childhood*. doi:10.1007/s13158-021-00282-y
- Sadownik, A. (2018). Belonging and participation at stake. Polish migrant children about (mis)recognition of their needs in Norwegian ECECs. *European Early Childhood Education Research Journal*, 26(6), 956–971. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2018.1533711>
- Stratigos, T., Bradley, B. og Sumsion, J. (2014). Infants, family day care and the politics of belonging. *International Journal of Early Childhood*, 46(2), 171–186. doi: 10.1007/s13158-014-0110-0

- Tillett, V. og Wong, S. (2018). An investigative case study into early childhood educators' understanding about 'belonging'. *European Early Childhood Education Research Journal* 26(1), 37–49. doi:10.1080/1350293X.2018.1412016
- UNESCO. (2019). *Global education monitoring report. Migration, displacement and education: Building bridges, not walls*. Sótt af <https://en.unesco.org/gem-report/report/2019/migration>
- Wang, Y., Palonen, T., Hurme, T.-R. og Kinos, J. (2019). Do you want to play with me today? Friendship stability among preschool children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 27(2), 170–184. doi: 10.1080/1350293X.2019.1579545
- Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice*, 4(3), 197–214.
- Yuval-Davis, N. (2011). *The politics of belonging: Intersectional contestations*. London: Sage.
- Zachrisen, B. (2018). Play in an ethnically diverse preschool: Conditions for belonging. Í E. Johansson og Jóhanna Einarsdóttir (ritstjórar), *Values in Early Childhood Education: Citizenship for Tomorrow* (bls. 132–146). Oxon: Routledge.

Jóhanna Einarsdóttir og Eyrún María Rúnarsdóttir. (2021).
Gildismat og sýn starfsfólks leikskóla á fullgildi í fjölbreyttum barnahópi.
Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun. Menntavísindasvið Háskóla Íslands.
Sótt af <https://netla.hi.is/greinar/2021/alm/02.pdf>
DOI: <https://doi.org/10.24270/netla.2021.2>